

Drahomír Suchánek (ed.)

Univerzita a republika

Vybrané příspěvky
z konference

Univerzita a republika

Drahomír Suchánek (ed.)

Recenzovali:

doc. PhDr. Lydia Petrářňová, CSc.

doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2021

Redakce Milada Motlová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2021

Text © Drahomír Suchánek (ed.), 2021

ISBN 978-80-246-4856-9

ISBN 978-80-246-4857-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvodní slovo Drahomír Suchánek	7
Univerzita a republika – úvodní zamyšlení Marek Ďurčanský	10
Prof. Milada Paulová – historička prvního odboje Daniela Brádrlová	20
Cesta k únoru 1948. Vliv poválečných proměn české společnosti na mocenský vzestup komunistů Jaroslav Šebek	43
Historické síly nesoucí budoucnost. O (ne)obyčejnosti vize Zdeňka Nejedlého Jan Randák	57
Proměny sociologie jako vědní disciplíny po nástupu komunistického režimu Zdeněk R. Nešpor	75
Interdisciplinární vědecké týmy při Československé akademii věd a Univerzitě Karlově v 60. letech Jiří Hoppe	88
Česko-slovenské souvislosti roku 1968 Jitka Vondrová	94

Úvodní slovo

Dějiny naší vlasti jsou úzce svázány s dějinami Univerzity Karlovy a naopak. Studenti, vysokoškolští učitelé a absolventi tohoto nejstaršího vysokého učení na našem území ovlivňovali dění v naší zemi a zase obráceně – historické mezníky měly konkrétní dopad na život univerzity a jejích členů. S vědomím této vzájemné provázanosti se Univerzita Karlova v roce 2018 hrdě přihlásila k podílu na vzniku československé a české státnosti a k podpoře svobody, humanismu, vzdělanosti a demokracie. Po celý rok se na půdě univerzity připomínalo toto významné výročí řadou akcí, jako byly mezinárodní konference rektorů, shromáždění ve Velké aule Karolina či slavnostní koncert, ale i prostřednictvím výstav, kulatých stolů, přednášek, komentovaných prohlídek, soutěží pro studenty a multimediálních výstupů. Všechny zmiňované aktivity vycházely z přesvědčení, že právě univerzitní prostředí musí být prioritní platformou k otevírání a prezentaci důležitých témat české a československé historie a pro jejich následnou analýzu. Univerzita se tak ujala své klíčové společenské role, fundovaným způsobem objasňovat ne zcela zřejmé, někdy i kontroverzní okamžiky utváření československé a české minulosti.

Součástí vzdělávacích a badatelských aktivit spojených s oslavou obnovy československé státnosti byla i konference nazvaná „Univerzita a republika, 1918–2018“, která se uskutečnila ve Vlasteneckém sále Karolina 23. října 2018. Záštitu nad jednáním převzali přední odborníci Univerzity Karlovy a dalších vědecko-výzkumných institucí s cílem přiblížit akademické obci i širší odborné veřejnosti významná témata novodobých československých a českých dějin. Jednání probíhala ve třech časově vymezených sekcích (1918–1938, 1948–1968 a 1988) s cílem

představit důležitá témata související s tzv. osmičkovými výročími, která jsou aktuální i pro dnešní dobu. Přednesené příspěvky i následné diskuze se snažily uchopit témata související s důležitými milníky československé historie s důrazem kladeným na roli akademického prostředí při utváření české a československé státnosti a nabídly mnohé originální přístupy ke stále aktuálním problémům.

Z pestré mozaiky prezentovaných témat a přednesených příspěvků jsou nyní publikovány vybrané texty, které představují reprezentativní ukázkou konferenčních jednání i badatelského zájmu jednotlivých autorů. Propojuje se v nich snaha ukázat na vybraných tématech důležitost a přínos akademického prostředí pro utváření československého státu a nutnost vnímat tento vývoj v širším politickém a společenském kontextu.

Úvodní zamyšlení nad tématem společných stoletých dějin československého státu a Univerzity Karlovy přináší vedoucí Ústavu dějin Univerzity Karlovy dr. Marek Ďurčanský. Dr. Daniela Brádrlová, působící na Masarykově ústavu a archivu Akademie věd České republiky, sleduje ve své studii *Prof. Milada Paulová – historička prvního odboje* vědecké aktivity významné byzantoložky a první docentky Univerzity Karlovy Milady Paulové, zejména v souvislosti se zpracováním činnosti českého odboje za první světové války. Docent Jaroslav Šebek z Historického ústavu Akademie věd České republiky si v příspěvku *Cesta k únoru 1948. Vliv poválečných proměn české společnosti na mocenský vzestup komunistů* všímá obecných podmínek nástupu radikální levice po roce 1945, jež vyústil komunistickým uchopením moci v únoru 1948. Studie doc. Jana Randáka z Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy s názvem *Historické síly nesoucí budoucnost. O (ne)obyčejnosti víze Ždenka Nejedlého* je analýzou Nejedlého konstruktů komunistů jako dědiců pokrokových národních tradic v kontextu poválečné československé společnosti. Profesor Zdeněk R. Nešpor, působící na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy a v Sociologickém ústavu Akademie věd České republiky, sleduje ve své studii *Proměny sociologie jako vědní disciplíny po nástupu komunistického režimu* společenské události, jež vedly po únoru 1948 k likvidaci sociologie jako vědního oboru. Dr. Jiří Hoppe z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky si v příspěvku *Interdisciplinární vědecké týmy při Československé akademii věd a Univerzitě Karlově v 60. letech* všímá výsledků práce týmů, jež se staly významnou součástí intelektuálního a programového úsilí v období pražského jara. A konečně poslední příspěvek *Česko-slovenské souvislosti roku 1968* z pera dr. Jitky Vondrové, jejímž odborným pracovištěm je rovněž Ústav pro

soudobé dějiny, sleduje tzv. slovenskou otázku a její proměny v závěru 60. let 20. století. Věříme, že tato publikace osloví vedle odborníků i širší publikum a dále podpoří diskuzi nad prezentovanými tématy.

Drahomír Suchánek

Univerzita a republika – úvodní zamyšlení

Marek Ďurčanský

Počátky vzájemných vztahů

Výročí vzniku Československé republiky je také výročím Univerzity Karlovy: patřila k jejím významným veřejným institucím a v meziválečném období dosáhla jednoho z vrcholů své existence. Již v listopadu 1918 také univerzita přijala své současné jméno. Do nového státu totiž vstupovala jako jedna ze dvou pražských univerzit, lišících se od rozdělení v roce 1882 pouze adjektivy odkazujícími k vyučovacímu jazyku („Česká univerzita Karlo-Ferdinandova“ a „Německá univerzita Karlo-Ferdinandova“).

Přihlášení se české univerzity k novému státnímu uspořádání bylo takřka okamžité, vřelá a v důsledcích efektivní. Dne 29. října se shromáždil na mimořádném zasedání akademický senát a po proslovu rektora označujícím nastalý akademický rok za „velepamátný“ bylo přijato prohlášení koncipované o den dříve profesorským sborem právnické fakulty. V něm „jako senát university svobodného státu československého s nadšením vítá jeho založení a slavnostně přiznává se k němu s věrnou oddaností za všech podmínek“. Součástí byla také výzva Národnímu výboru československému, aby s účinnou pomocí české univerzity neprodleně přistoupil k budování dalších dvou univerzit – na Moravě (konkrétně v Brně) a na Slovensku. Téhož dne bylo „s nadšeným souhlasem“ přítomných členů akademického senátu anulováno suspendování T. G. Masaryka vynucené pražským místodržitelstvím v srpnu 1915. Zástupci univerzity nechyběli ani během přivítání prvního československého prezidenta na Wilsonově nádraží 12. ledna 1919. Masaryk potenciální hořkosti brzy poté pomohl překlenout osobní přítomností během instalace rektora Karla Hermanna-Otavského.

V následujících měsících a letech byli odborníci spojení s Univerzitou Karlovou vidět v mnoha jiných oblastech veřejného života, a to nejen v Praze. Byli mimo jiné členy československé delegace na mírových jednáních v Paříži (např. právníci a budoucí ministři Jan Krčmář a Jan Kapras, etnograf Lubor Niederle nebo geograf Viktor Dvorský, který stál u samého zrodu podoby hranic nového státu), zastávali posty na nově zřizovaných ministerstvech a jiných úřadech nebo pomáhali utvořit diplomatický sbor mladé republiky. Na filozofické a právnické fakultě byly v této souvislosti otevřeny kurzy pro konsulární a diplomatickou službu, lékařská fakulta zase otevřela zvláštní prázdninový semestr pro mediky-legionáře a vojenské kurzy pro posluchače farmacie. Na pražský arcibiskupský stolec byl povolán dosavadní profesor teologické fakulty František Kordač. V neposlední řadě zasedli členové akademické obce také v zákonodárných sborech, v parlamentu a v senátu. Několik desítek docentů a profesorů Univerzity Karlovy, částečně nově jmenovaných, opravdu personálně zajistilo první léta výuky na univerzitách v Brně a Bratislavě. V popřevratovém nadšení málokdo ocenil prostý fakt, že to vše bylo do značné míry možné díky liberálnímu prostředí habsburské monarchie let 1867–1914.

Dvacátá léta

Vztah k nově vybudovaným československým univerzitám byl v mezi-válečném období pro podobu vysokoškolské politiky zásadní. V nacionálně vypjatém ovzduší prvních poválečných let ale rezonoval především vztah české a německé univerzity. Po formální stránce byl zakotven zákonem z února 1920, nazývaném po svém předkladateli, profesoru fyziologie na lékařské fakultě Františku Marešovi, „lex Mareš“. Zákon nenechával nikoho na pochybách, která z univerzit má nyní přední postavení – vedle Univerzity Karlovy nesoucí název zakladatele tak měla dále existovat Německá univerzita v Praze, zbavená rovněž příslušných nároků na hmotné historické dědictví v podobě insignií a univerzitního archivu. Zákon č. 135 z 19. února 1920 „o poměru pražských univerzit“ sice uváděl, že jméno „Universita Karlova“ se české univerzitě vrací, velkoryse ale opomíjel fakt, že historicky se v této podobě název nikdy nepoužíval. Ačkoli vztah mezi oběma univerzitami zůstával nadále napjatý, jistý modus vivendi se v klidnějších letech přece jen dařilo nalézt. Také někteří představitelé německé univerzity se zapojovali do veřejného života konsensuálním způsobem, včetně obsazení